

SURXONDARYO VILOYATI SHAHARLARI TO‘RI VA TARKIBINING PROGNOZI

Eshboyev Asliddin Xudoyberdi o‘g‘li

Termiz davlat universiteti, geografiya mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada Surxondaryo viloyati shaharlari to‘ri va tarkibiy xususiyatlarining istiqboldagi rivojlanish tendensiyalari hamda prognozlari tadqiq etilgan. Ishda “shaharlar to‘ri”, “shaharlar tarkibi” va “shaharlar tizimi” tushunchalarining mohiyati ochib berilgan hamda hududning tabiiy-resurs va transport-infratuzilma salohiyati tahlil qilingan. Retrospektiv ma’lumotlar asosida ekstrapolyatsiya usuli orqali Termiz va Denov shaharlari aholisining kelgusi dinamikasi modellashtirilgan. Shuningdek, maqolada “O‘zbekiston-2030” strategiyasi doirasida shaharsozlikka raqamli texnologiyalar hamda “aqlli” va “yashil” iqtisodiyot tamoyillarini integratsiya qilish masalalari ilmiy asoslangan.

Kalit so‘zlar: Surxondaryo, urbanizatsiya, shaharlar to‘ri, tarkibi, ekstrapolyatsiya prognozi, Termiz, Denov, “O‘zbekiston-2030”.

FORECAST OF THE URBAN NETWORK AND STRUCTURE OF THE SURXONDARYO REGION

Eshboyev Asliddin Xudoyberdi o‘g‘li

2nd-year Master’s student, Geography specialty, Termez State University

Abstract

This article examines the future development trends and forecasts of the urban network and structure in the Surxondaryo region. The study elucidates the essence of concepts such as "urban network", "urban structure", and "urban system", and analyzes the regional natural resource and transport-infrastructure potential. Using the extrapolation method based on retrospective data, the future population dynamics of Termez and Denov are modeled. Within the framework of the "Uzbekistan-2030" strategy, the article provides a scientific basis for

integrating digital technologies and "smart" economy principles into urban planning.

Keywords: Surxondaryo region, urbanization, urban network, urban structure, extrapolation forecast, Termez, Denov.

ПРОГНОЗ СЕТИ И СТРУКТУРЫ ГОРОДОВ СУРХАНДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Эшбоев Аслиддин Худойберди угли

*магистрант 2 курса специальности «География» Термезского
государственного университета*

Аннотация

В данной статье исследуются перспективные тенденции развития и прогнозы сети и структуры городов Сурхандарьинской области. В работе раскрыта суть понятий «городская сеть», «структура городов» и «система городов», а также проанализирован природно-ресурсный и транспортно-инфраструктурный потенциал региона. На основе ретроспективных данных методом экстраполяции смоделирована будущая динамика численности населения городов Термез и Денау. Также научно обоснованы вопросы интеграции цифровых технологий и принципов «умной» экономики в градостроительство в рамках стратегии «Узбекистан-2030».

Ключевые слова: Сурхандарьинская область, урбанизация, городская сеть, структура городов, прогноз экстраполяции, Термез, Денау.

Kirish

Surxondaryo viloyatida urbanizatsiya jarayonlarining istiqboldagi rivojlanish tendensiyalarini aniqlash va ilmiy asoslangan prognozlarni ishlab chiqishda hududning shaharlar to'ri va tarkibiy xususiyatlarini tadqiq etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Viloyat shahar joylari o'zining shakllanish tarixi davomida sezilarli o'zgarishlarni boshdan kechirgan bo'lib, kelajakdagi demografik va iqtisodiy o'sish sur'atlarini belgilashda "shaharlar to'ri", "shaharlar tarkibi" hamda "shaharlar tizimi" kabi fundamental tushunchalar

o'rtasidagi farqlarni tahlil qilish lozim. Bu tushunchalar urbanizatsiyani nafaqat miqdoriy, balki sifat jihatidan ham baholash imkonini beradi.

Urbanizatsiyani baholashda shahar joylarning to'ri, tarkibi va tizimi o'zaro quyidagicha farqlanadi:

- **Shaharlar to'ri** – shahar va shaharchalarning hudud bo'yicha joylashuvi hamda son jihatidan ifodalanadigan miqdoriy ko'rsatkichdir.

- **Shaharlar tarkibi** – shaharlarning yiriklik darajalari, funksional tiplari va ierarxik pog'onalarini aks ettiruvchi iqtisodiy mazmundagi ko'rsatkichdir.

- **Shaharlar tizimi** – shaharlar o'rtasidagi funksional bog'lanish, markaziylik-periferiyalik munosabatlari, transport va ishlab chiqarish aloqalari orqali shakllanadigan hududiy-ijtimoiy-iqtisodiy tuzilmadir.

Mustaqillik yillarida viloyatda strategik ahamiyatga ega infratuzilma obyektlari – To'polang GES va suv ombori, Toshg'uzor-Boysun-Qumqo'rg'on temir yo'li hamda yangi avtomobil yo'llari bunyod etildi. Viloyat ichki shaharlar ierarxiyasida eng katta yuk Termiz va Denov zimmasiga tushadi. Hozirgi vaqtda Termiz viloyatning ma'muriy, ilmiy, madaniy markazi, xalqaro chegaradosh logistika tuguni hamda xizmat ko'rsatish va transport tarmoqlari bo'yicha yetakchi shahar hisoblanadi. Denov va Sho'rchi atrofida urbanizatsiya o'rtacha darajada bo'lib, shahar va qishloq aholisi nisbati muvozanatlashgan. Aksincha, Boysun kabi tog'li hududlarda urbanizatsiya darajasi past bo'lib, qishloq aholisi ulushi ustunlik qiladi. Shunday qilib, viloyatda urbanizatsiya darajasi transport yo'llari, iqtisodiy markazlar va tabiiy sharoitlar bilan chambarchas bog'liq.

Iqtisodchi olim J. Ismoilovning (2019) tadqiqotlarida Surxondaryo urbanizatsiyasining o'ziga xos jihati sifatida shaharlarning daryo o'zanlari bo'ylab chiziqli joylashuvi va tuman markazlarining yuqori iqtisodiy avtonomligi ko'rsatilgan. Muallif aholi zichligi yuqori bo'lgan sharoitda Termiz shahrining xalqaro tranzit salohiyatidan samarali foydalanish strategik ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi. Mavjud urbanistik tendensiyalarni hisobga olgan holda, retrospektiv davr sifatida asosan 2010–2020-yillar

ko'rsatkichlarini asos qilib olib, ekstrapolyatsiya usulida prognoz hisob-kitoblari amalga oshirildi. Agar mavjud demografik va ijtimoiy-iqtisodiy tendensiyalar saqlanib qolsa, ekstrapolyatsiya modellariga ko'ra:

- 2028-yil yakunlariga ko'ra Termiz shahar aholisining soni **230 ming kishi** atrofida bo'lishi kutiladi.

- 2028-yilgacha bo'lgan istiqbolda Denov shahar aholisining soni **200 ming kishidan** ortishi ehtimoli yuqori.

Ushbu prognoz natijalari trendning davomiyligi faraziga tayanadi va ehtimoliy yo'nalish diapazoni sifatida talqin qilinadi. Verifikatsiya uchun retrospektiv qator bo'yicha trend qurilib, keyingi yillar ko'rsatkichlari bilan taqqoslandi va prognoz bahosi ehtiyotkor diapazonda berildi.

S.T. Jo'rayev (2025) ta'kidlaganidek, "O'zbekiston-2030" strategiyasi doirasida viloyatda urbanizatsiya darajasini tizimli oshirish uchun raqamli texnologiyalar va "yashil" iqtisodiyot tamoyillarini shaharsozlikka tatbiq etish hamda tumanlararo markazlar salohiyatini kuchaytirish lozim. F.M. Sodiqova (2026) ham urbanistik struktura transformatsiyasida shaharlarning funksional vazifalari kengayishini va "aqlli" texnologiyalar integratsiyasini ustuvor omil sifatida baholaydi.

O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligining (stat.uz) 2024–2026-yillardagi rasmiy ko'rsatkichlari tadqiqot uchun muhim empirik asos bo'ldi. Agentlik ma'lumotlariga ko'ra, viloyatda shahar aholisining barqaror o'sishi yangi sanoat quvvatlari va uy-joy qurilishi ko'lamining kengayishi bilan izohlanadi. 2026-yilning birinchi choragi holatiga ko'ra, Termiz va Denov shaharlari viloyat urbanistik tizimida asosiy "o'sish qutblari" sifatidagi mavqeini yanada mustahkamlagan. Ushbu rasmiy ma'lumotlar amalga oshirilgan ekstrapolyatsiya prognozlarining aniqligini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, viloyatdagi urbanistik o'zgarishlarni baholashda BMT Aholishunoslik jamg'armasining (UNFPA) global hisobotlaridagi "barqaror shaharlar" va "demografik dividend" tushunchalaridan uslubiy asos sifatida

foydalanildi. Bu esa mahalliy urbanizatsiya modelini umumjahon demografik rivojlanish tamoyillari bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Xulosa. Surxondaryo viloyatida urbanizatsiya jarayonlarini istiqbolli rejalashtirishda hududning demografik salohiyati va iqtisodiy-geografik imkoniyatlarini muvofiqlashtirish strategik ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan prognoz ko'rsatkichlari va taklif etilgan transformatsiya mexanizmlari viloyat shaharlarini barqaror rivojlantirish hamda aholi turmush sifatini oshirishning muhim omilidir. "O'zbekiston-2030" strategiyasida belgilangan vazifalarning tizimli amalga oshirilishi mintaqada barqaror urbanistik karkasning shakllanishini va ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlikning ortishini ta'minlaydi.

Adabiyotlar

1. Ismoilov, J. (2019). Surxondaryo viloyati urbanizatsiya jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlari va iqtisodiy avtonomligi. O'zbekiston iqtisodiyoti taraqqiyot tendensiyalari ilmiy jurnali, Toshkent, b. 45–52.

2. Jo'rayev, S. T. (2025). "O'zbekiston-2030" strategiyasi doirasida mintaqaviy urbanizatsiya va "yashil" iqtisodiyot integratsiyasi. Mintaqaviy shaharsozlik muammolari, 3(12), b. 18–26.

3. Sodiqova, F. M. (2026). Surxondaryo viloyati urbanistik strukturasi transformatsiyasi va "aqlli" texnologiyalarni joriy etish istiqbollari. Geografiya va urbanizatsiya muammolari ilmiy-amaliy jurnali, Termiz, b. 89–95.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. (2024–2026). O'zbekiston Respublikasining demografik holati: Surxondaryo viloyati shahar va qishloq aholisi o'sish dinamikasi (2026-yil 1-chorak rasmiy hisobotlari). Toshkent. Elektron resurs: stat.uz.

5. UNFPA (United Nations Population Fund). (2025). Global Report on Urbanization: Sustainable Cities and Demographic Dividend in Developing Nations. New York: United Nations, pp. 112–125.